

ACTIVITATEA FARMACEUTICĂ DIN BUCUREȘTI ÎN SECOLELE XVII ȘI XVIII

Florentina Limban

Fiecare etapă parcursă în evoluția farmaciei, de la culegătorii și vânzătorii populari de leacuri empirice vegetale, animale și minerale, la primii aromatari și farmaciști și apoi la diferențierea artei farmaceutice de alte sfere de activitate înrudite, a însemnat un pas important în menținerea sănătății populației. De aceea, am considerat utilă prezentarea activității farmaciilor din București și reglementarea acesteia, în secolele XVII și XVIII, știut fiind faptul că numai cunoscând trecutul, se poate aprecia ceea ce este în prezent.

Prima farmacie publică orășenească, înființată în secolul al XV-lea la Sibiu, a avut o certă însemnătate și pentru Țara Românească, unde la acea vreme nu funcționau farmacii orășenești sau particulare, rolul acestora fiind îndeplinit de medici, precum și de aromatarii și băcăniile marilor orașe¹.

De altfel, și cea mai veche lucrare științifică cu un pronunțat caracter farmaceutic, aparține tot unui cărturar ardelean, Teodor Corbea și a fost scrisă între 1691–1700, la cererea și pe cheltuiala episcopului Mitrofan din Buzău².

Activitatea farmaciștilor din secolul al XVII-lea din Țara Românească este puțin cunoscută, cei mai mulți fiind în serviciul domnitorilor sau al marilor boieri³.

Aromatarii, dar și cei care aveau în grijă farmaciile curților domnești și boieresti, întrețineau legături comerciale cu negustorii de leacuri și farmaciștii din Transilvania, dar și din țările vecine, lucru confirmat de documentele vremii⁴.

Primul spițer menționat în documentele muntenești este Karaiane, un „apotitiarh” din București, din timpul domniei lui Alexandru Coconul (1623–1626)^{5, 6}. După cercetările lui Neagu Djuvara, numele este probabil grec sau macedoromân și este menționat în 1625.

În timpul domniei lui Matei Basarab (1632–1654), este amintit documentar „Giorgio spetiali”, adică spițerul, la 1637^{7, 8, 9}.

¹ Samuel Izsák, *Farmacia de-a lungul secolelor*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 132.

² *Ibidem*, p. 174.

³ *Ibidem*, p. 172.

⁴ *Ibidem*, p. 172: N. Vătămanu arată că pentru Mihai Viteazul s-a cumpărat în 1600 din Veneția Bolus armenicus și cinabru, din Sibiu Apă de trandafir și Apă de spikinard.

⁵ *Ibidem*, p. 171.

⁶ Neagu Djuvara, *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne*, Ed. Humanitas, București, 1995, p. 204.

⁷ *Ibidem*, p. 204.

⁸ Samuel Izsák, *op. cit.*, p. 172.

⁹ Marțian Cotrău, *Medicamentul de-a lungul vremii*, Ed. Apollonia, Iași, 1995, p. 100.

Așa cum afirma Nicolae Iorga, denumirile de „spițer” și „spițerie” vin de la „speziario”, forma italienească vulgară pentru „speziali” și „traffico di spezie”, ceea ce indică faptul că cei mai mulți dintre primii farmaciști de la noi au fost italieni¹⁰.

Sub influența iluminismului, în secolul al XVIII-lea, activitatea farmaceutică din Țara Românească a evoluat spre nivelul celei din țările europene.

Constantin Brâncoveanu (1688–1714) era înconjurat de mai mulți medici, dar la curtea sa a existat și o farmacie, cunoscut fiind faptul că în 1703, din suita care îl însoțea la Adrianopol, făcea parte și un „spicear”, acesta fiind primul farmacist de curte menționat în documente^{11, 12}.

În secolul al XVIII-lea farmaciile apar în Țara Românească mai întâi în cadrul spitalicesc.

Primul spital din Țara Românească, ctitorie a spătarului Mihail Cantacuzino, a fost spitalul Colțea (1704). În actul de fundație al acestuia din 1715 se stabilesc, în amănunt, prin 32 de paragrafe, dispozițiile privitoare la epitropi, medici, spițerie etc.

În paragraful referitor la spițerie, se arată că. „... la spițarie să fie un doctor împreună cu ajutorul său, care va fi dator să aibă la îndemână gata felurite leacuri și feluri de buruieni tămăduitoare, pentru veri-ce nevoie și trebuință a bolnavilor...”¹³.

În această perioadă, în București nu este semnalată nici o farmacie publică de la care Spitalul Colțea s-ar fi putut aproviziona.

Dintre farmaciștii care au lucrat la farmacia de aici în 1716, se cunoaște numele lui Johann Stanislaus Grotowsky, originar din Orăștie¹⁴.

Ctitoria Colțea a avut de suferit în secolul al XVIII-lea datorită schimbărilor de domni, precum și datorită incendiului din 1739.

Aceasta a servit drept model la înființarea tuturor spitalelor din Muntenia și Moldova, spitale care vor avea pe lângă regulamentul de funcționare și o epitropie laică.

Prin grija lui Grigore Matei Ghica (Grigore al II-lea Ghica – 1733–1735; 1748–1752), nepotul lui Alexandru Mavrocordat, a luat ființă Spitalul Pantelimon. În actul de fundație din 1735 și în testamentul domnitorului din 1752, este menționată spițeria cu spițer, persoană diferită de doctor și de herborist¹⁵.

În perioada 1735–1752 specialitatea și funcția farmacistului se delimitează tot mai mult de celelalte profesii puse în slujba sănătății oamenilor.

Prima farmacie publică, particulară, din București, a fost înființată se pare în 1740 de către farmacistul sas J. Traugott Seuler. La această farmacie se

¹⁰ P. Cazacu, *Material documentar pentru rezolvarea chestiunii farmaciilor în România*, București, 1916, p. 3.

¹¹ Samuel Izsák, *op. cit.*, p. 172.

¹² P. Cazacu, *op. cit.*, p. 6.

¹³ Samuel Izsák, *op. cit.*, p. 197.

¹⁴ Nicolae Vătămanu, *Originile medicinei românești*, Ed. medicală, București, 1979.

¹⁵ Samuel Izsák, *op. cit.*, p. 198.

referă și un document care menționează venirea din Brașov în 1741 a unui elev sau „provizor” de farmacie, Martin Schässburger¹⁶.

În 1742 este menționat farmacistul Georgius Vodopich „apothecarius buharestiensis”, despre care nu se știe dacă a avut farmacie proprie sau a funcționat la Spitalul Colțea¹⁷.

La 1750 funcționa ca proprietar de farmacie în București Christian Richter, originar din Slovacia¹⁸.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în București crește numărul farmaciilor publice și de spital, implicit numărul farmaciștilor și încep cristalizarea unei legislații privind aspectele activității farmaceutice.

În ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea sunt menționate în documentele vremii mai multe farmacii: farmacia lui C. Roth (1771)¹⁹, „spițeria” aromaturii armean Chiriac Arbut de la Hanul Șerban Vodă (1776)²⁰, care a fost vândută lui Martin Scheffenendt (Safant), chirurg și spițer din Mediaș, înregistrat printre spițeri cu ocazia Nizamului din 1797. Ulterior Safant a trecut spițeria lui Roth²¹. To în această perioadă sunt menționate: farmacia lui Fritz (din Hanul Popaz)²², farmacia sibianului Andrei Klusch, „Apollo” (1786)²³, farmacia spițerului Giuseppe Giovanni Rossi „Vulturul de aur” (1787)²⁴, farmaciile²⁵ lui Mihali, Miler (Müler), Nicoli, Rut din Șelari.

Într-un document din 28 aprilie 1794 se pomenește numele lui Ilinca spițereasa, căsătorită cu vătaful Anton Hiotu.

În 1794 este înființată de către Johan Zinnern von Burghthal farmacia „Esculap”²⁷, iar în 1795, spițeria „Leul de aur” care aparținea lui Andreas Schnell²⁸.

De menționat este faptul că farmaciile „Apolo”, „Vulturul de aur” și „Esculap” au funcționat până în secolul nostru.

Farmaciile de la sfârșitul secolului al XVIII-lea menționate anterior, pe lângă farmaciile celor două spitale (Colțea și Pantelimon) și aromaturii existente au asigurat necesarul de medicamente al populației Bucureștiului. O farmacie din acea vreme deservea aproximativ 9000 de locuitori²⁹.

Farmaciile se diferențiau de celelalte magazine obișnuite, erau așezate în locuri populate, în cartiere centrale, comerciale sau erau adăpostite de hanuri

¹⁶ *Ibidem*, p. 198.

¹⁷ Marțian Cotrău, *op. cit.*, p. 123.

¹⁸ Samuel Izsák, *op. cit.*, p. 198.

¹⁹ Vasile Lipan, *Farmacia românească în date*, Braunschweig, 1990, p. 27.

²⁰ Gh. Pompei Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, vol. II (1775–1834), București, 1938, p. 551.

²¹ Marțian Cotrău, *op. cit.*, p. 123.

²² Samuel Izsák, *op. cit.*, p. 199.

²³ Gh. P. Samarian, *op. cit.*, p. 509.

²⁴ Samuel Izsák, *op. cit.*, p. 199.

²⁵ *Ibidem*, p. 199.

²⁶ Gh. P. Samarian, *op. cit.*, p. 519.

²⁷ Vasile Lipan, *op. cit.*, p. 37.

²⁸ *Ibidem*, p. 37.

²⁹ Samuel Izsák, *op. cit.*, p. 199.

(Șerban Vodă, Papzoglu etc.). Ele erau ținute în majoritate de persoane cu studii sau practică în farmaciile occidentale. Aprovizionarea era făcută din străinătate, uneori direct (preparate, ustensile), dar și prin intermediul angroșiștilor băcani.

Prescrierea leacurilor se făcea pe rețete scrise de doctori, dar și la sfatul spițerului sau la cererea pacientului.

În Moldova și Țara Românească se folosea sistemul de măsuri „românești medievale” sau „dramuri ale pieții”. În ambele Principate greutatea autohtone au coexistat cu cele străine, în special vieneze, primele utilizate de spițeri pentru cântărirea substanțelor eliberate fără rețetă, ultimele pentru rețetele scrise de medic³⁰.

Farmaciile bucureștene din secolul al XVIII-lea, asemenea celor din Țara Românească și Moldova, au funcționat după norme tradiționale consacrate prin experiența profesională a farmacistului.

Până în 1780 exercițiul farmaceutic nu a fost codificat. Farmaciștii veniți din Transilvania s-au orientat după farmacopeele și taxele farmaceutice austriece. Nu a fost pusă problema taxelor farmaceutice generale valabile, deși stăpânirea era preocupată de combaterea speculației și stabilirea unor prețuri accesibile.

Prin Pitacul³¹ (ordonanță domnească) lui Alexandru Ipsilanti (1774–1782; 1796–1797) din 20 noiembrie 1780 se inaugurează o nouă epocă în istoria farmaciei, aceea a începutului organizării activității farmaceutice în spiritul principiilor moderne ale epocii iluminismului medico-sanitar.

Măsurile luate au creat premisele istorice ale dezvoltării farmaciei moderne românești. Aceste reforme au fost în concordanță cu transformările economice și mișcările social-politice reflectate prin iluminism.

Pitacul cuprindea dispoziții privind controlul activității spițerilor de către Arhiatru (Protomedic), pregătirea profesională a spițerilor, calitatea și cantitatea medicamentelor, necesitatea pregătirii medicamentelor după rețeta medicului excepție făcând doar plantele medicinale netoxice, interzicerea înlocuirii ingredientelor. Măsurile erau inspirate din regulamentele activității farmaceutice aplicate în alte țări din Europa. Pitacul se încheie cu un pasaj referitor la reglementarea prețului medicamentelor. Arhiatru și însoțitorii lui trebuia să întocmească o listă de prețuri. Din acest punct de vedere, ordonanța reprezintă prima încercare oficială de a întocmi o listă (taxă) de prețuri în farmaciile din București.

Cadrul organizatoric al farmaciilor este completat prin Pitacul lui Nicolae Caragea (1782–1783) din 1 septembrie 1782, care stabilește explicit drepturile farmaciștilor, delimitându-l de categoria comercianților, prăvăliașilor. Lor li se recunoaște dreptul de a vinde medicamente și de a ține pentru vânzarea șoricioaică și iarbă de pușcă.

La 19 decembrie 1794, mai mulți boieri au înaintat domnitorului Alexandru Moruzi un raport, prin care acesta este informat asupra controlului făcut în

³⁰ Marțian Cotrău, *op. cit.*, p. 126.

³¹ *Ibidem*, p. 132.

³² *Ibidem*, p. 133.

spișerii de către Protomedicul Țării Românești³³. Ca urmare a neregulilor întâlnite în spișeriile din București, domnitorul Alexandru Moruzi a emis la 23 decembrie 1794 o ordonanță către Arhiatru, acesta urmând să pună în aplicare măsurile privind activitatea farmaceutică. Hrisovul prevedea controlul diplomelor sau atestatelor farmaciștilor, eliminarea din farmacii a ingredientelor expirate, stabilirea prețului medicamentelor după taxa austriacă din 1780, cu un adaos de 10%³⁴.

Ordinul domnesc din 26 mai 1796 prevedea ca numai anumite spișerii să aibă voie să vândă substanțe toxice în Muntenia³⁵.

În 5 ianuarie 1797 Alexandru Ipsilanti emite un pitac prin care ordonă Arhiatrului ca împreună cu 2-3 „dohtori” să controleze toate spișeriile, apoi să întocmească un raport, pe baza căruia domnitorul să emită o ordonanță pentru reglementarea activității farmaceutice³⁶.

În martie 1797 Ipsilanti repetă ordinul dat anterior, dar în termeni mai energici. O comisie formată din marele vornic Radu Golescu și medicii Pandelescu Marhialy (arhiatros), Dimitrie Caracaș, Silvestru Filiti și Constantin Darvari, execută controlul celor nouă spișerii existente în București³⁷.

Pe baza deficiențelor constatate, medicii amintiți au elaborat un regulament care a fost adus la cunoștință lui Ipsilanti în 15 mai 1797, pentru ca acesta să-l aprobe.

Nizamul farmaceutic³⁸ aprobat de Ipsilanti cuprindea zece „ponturi” care avea ca scop modernizarea și reglementarea unitară a activității farmaciștilor. Cu această ocazie se introduce oficial utilizarea farmacopeei austriece din 1780, ca normativ unitar valabil pentru toți farmaciștii, farmacopee apărută în limba latină. Controlul anual al farmaciilor este stabilit în octombrie, în funcție de culegerea plantelor medicinale care se termină toamna. Nizamul face referiri la vasele în care se țin medicamentele, vase care vor fi etichetate, introduce taxa farmaceutică vieneză din 1785, menționează pedeapsa pentru cei care iau un preț mai mare pe medicamente sau nu respectă rețeta prescrisă, reglementează eliberarea substanțelor toxice, care se va face numai pe rețetă. Este stabilită de asemenea valoarea creiștarului austriac și este asigurat dreptul farmaceutic de a-și recupera banii pentru medicamentele eliberate pe credit. Se menționează obligativitatea farmaciștilor de a întrebuința greutatea farmaceutice oficiale, adică „dramurile pieții”, deci folosirea sistemului românesc de greutate și capacitate. Trecerea la acest sistem s-a făcut lent, folosindu-se un timp, în paralel și cel străin, austriac și nürnbergez.

Această reglemenatre românească a activității farmaceutice a fost aplicată două decenii, măsurile luate fiind reflectate pozitiv în evoluția farmaciilor.

³³ Samuel Izsák, *op. cit.*, p. 220.

³⁴ Vasile Lipan, *op. cit.*, p. 37.

³⁵ *Ibidem*, p. 38.

³⁶ *Ibidem*, p. 38.

³⁷ *Ibidem*, p. 39.

³⁸ Nicolae I. Angelescu, *Acte și documente din trecutul farmaciei în Țările Românești*, Tip. Speranța, București, 1904, p. 26-27.

RÉSUMÉ

L'activité pharmaceutique á Bucharest durant les XVIIe et XVIIIe siècles
par **Florentina Limban**

L'evolution de l'activité pharmaceutique á Bucarest durant les XVIIe et XVIIIe siècles a eu lieu dans des conditions spécifiques socio-économiques et politiques des Pays Roumains, avec une tendance accentuée vers une réglementation centralisée des activités vers la fin du „siècle lumineux”.